

TÜRK TURİZMİNDE YABANCI SERMAYE VE YABANCI SERMAYE ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER

Dr. Hüseyin ÇEKEN*

ÖZET

Türk ekonomisinin en önemli sorunlarından birisi de kaynak yetersizliğidir. Kaynak ihtiyacının giderilmesi sorunu da yabancı sermaye konusunun önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu kaynak yetersizliği, bir ölçüde dışarıdan ülkeye yapılacak transferler ile ortadan kaldırılabilir. Yani yabancı sermaye, iş tasarruf darboğazını genişletmek için kullanılabilir. Yani yabancı sermaye, iş tasarruf darboğazını genişletmek için kullanılabilir. Bu sebeple yatırımların gerçekleştirilmesinde; özellikle turizm yatırımlarında yabancı sermayeye büyük bir ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmada yabancı sermayenin Türk Turizmi açısından önemi, gelişimi ve yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik öneriler yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı sermaye, turizm, yatırım.

FOREIGN CAPITAL INVESTMENTS IN TURKISH TOURISM AND RECOMMENDATIONS TOWARDS IMPROVEMENTS OF INVESTMENT ENVIRONMENT

ABSTRACT

One of the most important problems of the Turkish economy is that it has lack of capital. The inadequate financial capital problem explores the importance of foreign investment issue. This lack of capital can be solved to some extent through foreign capital transfers to the country. Foreign capital is an important source to prevent from of bottleneck in internal savings. In the expanding of investments, foreign capital in tourism investments, in particular, are needed in great terms.

Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

This study puts some datations related to the significance, development and improvements of investment environment of foreign capital as regards to the Turkish tourism.

Key Words: Foreign capital, tourism, investment.

1.GİRİŞ

Küreselleşme sürecinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde gelişme sürecinde; dışa açılmada, tasarrufyetersizliğinin aşılmasında, dış pazarlarda rekabet gücünü artırmada ve yatırım eksikliğini gidermede doğrudan yabancı yatırımlar önemli bir rol oynamaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye bir üretim faktörü olarak gelişmiş ülke ekonomileri arasında serbestçe dolaşabildiği halde, gelişmekte olan ülke ekonomilerine ancak bazı koşulların gerçekleşmesi halinde gelmektedir. Doğrudan yabancı sermayenin Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede, turizm sektöründe yatırım yapabilmesi için her şeyden önce, Ülkedeki iktisadi ve siyasi istikrarın sağlanmasının yanında, piyasaların çekiciliği, yabancı yatırımcı ile birlikte çalışmak isteyen yerel yatırımcıların olması, rekabet durumu, sosyal çevre, demografik faktörler ve dağıtım kanalları gibi faktörlerin de mevcut olması gerekir.

Son zamanlarda taşımacılık ve ulusları turizmin trafiğinin gelişmiş ülkelere, turizmde uzmanlaşmış veya uzmanlaşmak isteyen ülkelere doğru olması, yabancı sermayeye turizm sektöründe farklı bir önem kazandırmıştır. Son dönemlerde Türkiye de uluslararası turizm alanında uzmanlaşmakta olan bir ülke konumuna girmiştir. Bu nedenle Türkiye turizm sektöründeki

sermaye eksikliğini gidermek, turizmde uzmanlaşmış diğer ülkelerin uluslararası alanda sahip olduğu tecrübe ve tanıtıcı gücünden yararlanmak, riski azaltmak ya da paylaşmak, kitle turizmin gerektirdiği büyük ölçekli konaklama yatırımlarını gerçekleştirmek, olumsuz dış propagandaları en aza indirmek, işletme sermayesini genişletmek ve bedelsiz ithalat olanaklarından yararlanmak için yabancı sermayeyi turizm sektörüne davet ve teşvik etmeye çalışmaktadır.¹

Günümüzde Türk turizm sektöründe karşılaşılan en önemli sorunlardan biri alt ve üst yapı tesislerinin yetersizliğidir. Türkiye'de kamu sektörü özellikle turizm üst yapı yatırımlarına ancak örnek tesisler düzeyinde kaynak ayırabilmektedir. Özel sektör düşük rantabilite ve pazarlama olanaklarının yaratamamasından doğan büyük risk nedeniyle bu sektöre pek rağbet etmemektedir. Bundan ötürü, sektördeki alt ve üst yapı yetersizliğini gidermenin yolu, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından yararlanmaktır.²

Bu çalışmada Türk Turizmde yabancı sermaye yatırımlarının önemi, gelişimi, Turizm sektöründe yabancı sermaye zorunluluğunu gerektiren nedenler, yabancı sermaye ortamı ve ortamın iyileştirilmesine yönelik öneriler yer almaktadır.

¹ Harun Erdoğan, (1995) Ekonomik, Sosyal, Kültürel, Çevresel Yoluyla Uluslararası Turizm, (Bursa: U.Ü.Basımevi), s.307.

².Hüseyin, Çeken. (1998), "Yabancı Sermayenin Turizm Sektörü Açısından Bir Değerlendirme", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.3

2.YABANCI SERMAYENİN TÜRK TURİZMİNDEKİ ÖNEMİ

Türkiye, büyük bir kalkınma atılımı içinde bulunmaktadır. Ülkemiz yer altı ve yerüstü kaynakları ve nitelikli ucuz işgücüne rağmen kalkınma çabasında gerekli yabancı sermaye imkanlarını yeterince kullanamamaktadır. Eğitimde, sanayileşmede, turizm endüstrisinde ve istihdam konusunda sorunlarımızı süratle çözebilmek için mevcut sermaye birikimimiz yeterli değildir.³ Bu sermaye yetersizliği sorunu birçok sektörde olduğu gibi turizm sektöründe de başta gelmektedir.

Son yıllarda dinamik bir yapıya kavuşan Türk turizm endüstrisi, her geçen yıl, bir önceki yıla göre yükselen bir grafik çizmektedir. Devletin bugüne kadar turizm yatırımlarına ve girişimciliğine sağladığı destek ve teşviklerin yanı sıra, Türkiye'yi uluslararası alanda daha iyi tanıtma çabaları sonucu turizm endüstrisi büyük bir gelişme göstermiş ve dış ödemeler dengesinde ihracattan sonra ikinci sırayı almıştır. Ancak bugün gelinen noktada, sahip olduğumuz potansiyelden yeterince yararlanabildiğimizi söylemek mümkün değildir. Türkiye turistik arz verileri bakımından uluslararası turizm talebine hep hedef olmuş bir ülke olmasına rağmen; çoğu turistik bölgelerimizde halen büyük bir yatırım eksikliği bulunmaktadır. Bu açıkları giderebilecek finansal kaynaklarımız oldukça kıttır. Bunun için, her imkanı akıllı bir şekilde değerlendirmek, teşebbüs gücünün yaratıcı kabiliyetinden ve yabancı sermayeden yararlanmak zorundayız.

Yabancı sermayenin güvenilir ve kârlı alanlara doğru yöneldiği herkesçe bilinmektedir. Bu nedenle de Ülkemizde yapılacak turizm yatırımlarında büyük artış olacağı beklenmektedir. Çünkü, Türkiye turizm

³ Orhan M.Sezgin, Yıldırım Acar (1991) Turizm, Tanıtım, Pazarlama, Ekonomi, (Ankara: Baştem Yayınları) s. 130

sektörü açısından gerek doğal kaynaklar, gerekse tarihi ve kültürel açıdan büyük bir zenginliğe sahiptir. Büyük ölçüde devlet tarafından sağlanması gerekli alt yapı yatırımları yanı sıra çok büyük özel sermaye gereklidir. Üst yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde yerli özel sermayenin yanı sıra yabancı sermayenin desteğine de büyük ölçüde ihtiyaç duyulacağı açıktır. Bu destek sadece, yabancı sermayenin ilave bir fon ve döviz kaynağı sağlamasından değil, aynı zamanda, modern işletmeciliğin gerektirdiği yöntemleri, yetişmiş personeli ve ileri teknolojiyi de beraberinde getirmesinden, girişim riskinin paylaşılması, yeni piyasaların ele geçirilebilmesi ve Türkiye turizminin daha kolay tanıtılabilmesi açısından da önem kazanmaktadır. Bu özellikler nedeniyle yabancı sermayeli firmaların konaklama, hizmetler ve kısmen alt yapı yatırımlarına yönelmeleri Türkiye turizmi için bir zorunluluktur.

Ülkemizin turizm olanaklarından yeterince yararlanması, günümüz gereklerine uygun üstyapı tesisleriyle sağlanmaktadır. Özellikle uluslararası turizmin niteliklerine uygun tesislere ihtiyaç duyulmaktadır. Yüksek standartta ve büyük kapasitelerde planlanması gereken bu tesislerin gerçekleştirilmesi, uluslararası turizm alanında tecrübe ve ün kazanmış uzman kuruluşların (turistik tesis işletmeleri, seyahat acentaları, taşıyıcılar gibi) girişimleri sonucunda gerçekleşebilmektedir.⁴

Yabancı sermaye, gelecekteki yeni yatak kapasitelerinin yaratılmasında önemli bir yere sahiptir.* Bu önem daha çok turizm yatırımlarında karşılaşılan finansman sorunlarıyla doğrudan ilgilidir. Çünkü turizm yatırımlarındaki finansman sorunu, hem kamu, hem de özel sektör açısından ciddi engeller teşkil etmektedir. Yerli sermaye, kısa vadede kâr

⁴ İlyas Çamlık, Erhan Eski (1977) Turizm Yatırımlarının Finansmanı, Ankara, s.49.

getirecek alanlara yönelmiş, turizm yatırımları riskli olduğu için uzak durmuş ve bu yüzden turizm yatırımlarına yönelik bir ilerleme olmamıştır.³ Ancak yerli girişimcilerin turizm yatırımlarını yeterince gerçekleştirememesi durumunda, gereken finansman ya da borçlanma şeklinde ya da doğrudan yabancı sermayeyi çekmekle sağlanacaktır. Yerli girişimciler, çoğu kez yatırım projesini borç almaktan çok, yabancı özel sektör firmalarını ülkelerindeki turizm tesislerine doğrudan yatırım yapmaya özendirerek finanse etmeyi tercih etmektedirler.

3.TURİZM SEKTÖRÜNDE YABANCI SERMAYE ZORUNLULUĞUNU GEREKTİREN NEDENLER

Turizm yatırımları hem yüksek finansman', hem de ileri teknolojiyi gerektiren bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle yabancı sermaye turizm sektörü için vazgeçilmezdir.

Konuya Türkiye açısından baktığımızda:

1 .Ülkemizde, yatırımın gerekli kıldığı finansal kaynaklar kıttır. Bundan ötürü, devlet eldeki kaynakları öncelikle yabancı firmaların gelmek istemediği veya çeşitli sebeplerden dolayı gelmemesi gereken ekonomik alanlarda kullanmalıdır. Böylece devlet bir ek döviz talebinde bulunmadan yabancı sermaye vasıtasıyla turistik yatırımların finansmanına bir katkı sağlamış olur.

2.Son zamanlarda küresel turizm gittikçe kitlesel bir nitelik

³ Öcal Usta (1988) Turizm Olayına ve Türk Politikalarına Yapısa! Yaklaşımı, İstanbul, s.55.

⁶ M.Zeki Dinçer (1993) Turizm Ekonomisi ve Türkiye Ekonomisinde Turizm, (İstanbul: Filiz Kitabevi), s.90.

⁷ Hasan Olalı (1990) Turizm Politikası ve Planlaması (İstanbul: İ.Ü.İşletme Fakültesi Yayınları), ss.351-353.

taşımaktadır. Türkiye'de kitle turizmin talebini karşılayacak nitelikte tesislerin yetersizliği, ve bu kitle tesislerin inşası için yurtiçi finans kaynaklarının yetersizliği, yabancı sermaye yatırımlarına olan ihtiyacı bir zorunluluk haline getirmektedir.

3.Turizm sektöründe diğer birçok sektörlere oranla daha büyük olan risklerin paylaşılması gereği.

4.Yaratacağı ek kapasite ve hizmetlerle döviz geliri sağlayacaktır. Aynı zamanda yatırım ve hizmetler için yabancı sermayeli işletme kendi dış kaynaklarını kullanmış olacaklarından ülkemizin döviz çıktıları da azalacaktır.

5.Temel hedefi kârlılık olan yabancı firmalar, dış piyasalarda talep yaratma girişimlerini de beraberinde getirir. Çünkü, karlılık hedefi firmanın dışa dönük işletmecilik ve pazarlama konularında etkin bir şekilde çalışmasını gerektirir. Böyle bir durum neticede turistik talepte bir istikrar yaratarak turizm gelirlerine süreklilik kazandırır.

6.Turizm alanındaki faaliyetleri aktif ülkelerin turist potansiyeli durumunda olan ülkelerde, ülke aleyhine yapacakları olumsuz propagandaları önemli ölçüde önler. Yabancı sermayenin faaliyette bulunduğu ülkede ülke aleyhine yabancılar tarafından yapılabilecek olumsuz propagandaların da önüne set çekilmiş olur.

7.Turizmdeki yatırımlar bağlı varlıklarda yoğunlaştığından ana sermayenin faaliyetlerinin tatil edilerek geriye dönüşümü göreceli olarak zordur.

8.Turizmde faaliyet gösteren yabancı sermaye diğer sektörlerin aksine faaliyet döneminde yeni ve önemli ithalat zorunluluğu gerektirmez.

9.Turizm sadece konaklama açısından değil, ulaşım, özellikle hava ulaşımı açısından da ele alınmalıdır. Hava ulaşımı ise gerek teknoloji ve gerekse son derece yüksek maliyetler nedeniyle yabancı sermayeye ihtiyaç duyan bir alanı oluşturur.

4.TÜRK TURİZMİNDE YABANCI SERMAYENİN GELİŞİMİ

Ülkemizde yabancı sermaye girişleri, turizm sektörüne dönük yabancı sermaye hareketleri 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnameleri ve Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Dairesi'nin belirlediği esaslar dahilinde olmaktadır.

Ülkemiz açısından yabancı sermaye, 1954 yılında çok elverişli bir yasal düzenlemeye kavuşmasına rağmen, atak yapmak için 1980 yılından sonra başlayan yasal, ekonomik ve sosyal şartların uygunluğunu beklemiştir.⁸

1980 yılı ile birlikte kanunun daha değişik bir anlayışla ele alınması, Türkiye'yi yabancı sermaye için daha cazip bir ülke durumuna getirmiştir. Ülkemizde turizmin ülke ekonomisine sağladığı çeşitli faydalar dikkate alınarak bu sektörde yerli ve yabancı sermayeli yatırımları teşvik edici, gerçekçi tedbirler alınarak uygulanmaya konulmuştur.

1980 öncesi dönemlerde yürürlükte olan 6224 sayılı yasa etkin olamamış, ancak 24 ocak 1980 tarihinde alınan köklü kararlarla dışa açık bir politika izlenmeye başlanmıştır. 1980-85 dönemi turizm yatırımlarının yasal olarak düzenlenip teşvikinin öngörüldüğü yıllar olmuştur. Haziran 1980'deki

⁸ Erdinç Tutar (1990) "Turizm Sektöründe Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi", Türkiye Kalkınma Bankası, Turizm Yıllığı, Ankara, s.32.

Turizmi Teşvik Çerçeve Kararı ve Mart 1982'deki 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ile yabancı sermaye yatırımları Ülkemizde gelişme ortamı bulmuştur. Ayrıca 1980 yılında 24 Ocak kararları çerçevesinde Garantisiz Ticari Borçlardan doğan alacakların karşılığının turizm yatırımlarında kullanılması şartıyla TL cinsinden T.C. Merkez Bankasınca ödemesi ve gerçekleşecek turizm yatırımlarında bu meblağların yabancı sermayeli yatırım sayılacağı hükmünün getirilmesi sonucunda turizm sektöründe yeniden yabancı sermaye ortaklıklı turizm yatırımları başlamıştır.

Türkiye'de 6224 sayılı yasa 1954 yılında yürürlüğe girmesine rağmen Türk turizm sektöründe yabancı sermayeli ilk yatırım teşebbüsü otel-kamping yatırımcılığı ile başlamıştır. Motor-Karavan turizmin rağbet görmesi üzerine İngiliz British Petrokimya (BP) Şirketi 1963 yılında "Mokamp Zincir Tesisleri" oluşturma faaliyetlerine yönelmiştir. Bu girişim sonucunda Ülkemizin çeşitli yerlerinde yapılan toplam 6 adet otel-kamping tesisinde 6020 yataklık bir kapasite meydana getirilmiştir.⁹

Son dönemlerde Türkiye'deki yüksek turizm potansiyeli de yabancı sermayeyi turizm yatırımı yapmaya itmiştir. Son yıllarda, turizm yatırım açısından, yalnızca yerli yatırımcılar için değil aynı zamanda yabancı yatırımcılar için de Ülkemiz cazip bir duruma gelmiştir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi turizme yönelik ilk yatırım 1963 yılında olmuş ve 1954 ile 1982 yılları arasında turizm sektöründe toplam 7 firma faaliyetlerini sürdürmüşler ve bunların toplam sermayesi ise 14.653.676 milyon TL'dir. Ortalama yabancı sermaye oranı ise %50'dir. 1983-1990

⁹ Adem Şahin (1990) "İktisadi Kalkınmadaki Önem Bakımından Türkiye'de Turizm Sektöründeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi", Türkiye, Ticaret Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara, s. 157.

yılları arasında ise o dönemde uygulanan 24 Ocak 1980 kararları sonucunda yabancı sermaye yatırımlarının turizm sektöründe büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Daha önceki sadece 7 firma mevcutken, bu dönemde 177 yeni firma turizm sektörüne girmiş ve bunların toplam sermayeleri 123.493.486 milyona ulaşmış olan firmalarda ortalama yabancı sermaye oranı ise %66'dır. Aynı ilerleme 1991'den günümüze kadar devam etmiştir. Bu dönemde Ülkemize gelen yeni firma sayısı 436 olup bunların beraberinde getirmiş oldukları sermaye ise 171.294.361 milyon TL'dir. Sonuçta 1963'ten 2002 yılının sonlarına doğru turizm sektöründe 620 yabancı firma faaliyet göstermektedir, ve bunların toplam sermayesi ise 309.441.523 milyon TL'ye ulaşmıştır.

Tablo 1: Türk Turizmde Yabancı Sermayeli Firmaların Gelişimi (1954-2002)

Yıllar	Firma sayısı	Toplam sermaye (Milyon TL)	Ortalama Yabancı Sermaye Oranı (Milyon TL) (%)
1954-82	7	14.653.676	55
1983-1990	177	123.493.486	66
1991-2002	436	171.294.361	80
Toplam	620	309.441.523	71

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı (2002) Bilgi İşlem Verilerinden Faydalanarak Tarafımdan Hazırlanmıştır.

Turizm sektöründe faaliyet gösteren bu yabancı firmaların ülkelere göre dağılımına baktığımızda; Tablo 2'de görüldüğü gibi 146 firmayla ilk sırada Almanya, 70 firmayla İngiltere ikinci sırada yer almaktadır. Hollanda 30 firmayla üçüncü sırada ve Hollanda'yı sırasıyla Rusya, Çin, ABD, Avusturya, İsviçre, Fransa ve diğerleri takip etmektedirler.

Tablo 2: Turizmde Yabancı Sermayeli Firmaların Ülkeler
Göre Dağılımı (1954-2002)

Sıra no	Ülke	Firma sayısı	Sıra no	Ülke	Firma sayısı
1	Almanya	146	20	Japonya	5
2	İngiltere	70	21	İsrail	5
	Hollanda	39	22	Lübnan	4
4	Rusya Federasyonu	28	23	KKTC	4
5	Çin	24	24	Lüksemburg	3
6	ABD	23	25	Yemen	3
7	Avusturya	21	26	Suriye	3
8	İsviçre	20	27	Afganistan	3
9	Fransa	19	28	Avustralya	
10	İran	18	29	Pakistan	0
11	G.Kore	15	30	Singapur	2
12	Azerbaycan	15	31	İspanya	2
13	S.Arabistan	14	32	Ürdün	2
14	Irak	14	33	Panama	2
15	Yunanistan	11	34	Gürcistan	2
16	İtalya	9	35	Tayland	2
17	İrlanda	7	36	Kuveyt	2
18	Belçika	7	37	Karadağ	64
19	Danimarka	6		Toplam	620

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı (2002) Bilgi İşlem verilerinden yararlanılarak tarafımdan hazırlanmıştır.

5.YABANCI SERMAYENİN GELİŞ ŞEKLİ VE ALT SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI

Turizm sektörünün öneminin son zamanlarda giderek artması, yerli ve yabancı yatırımcıların turizm sektörüne olan ilgilerinin artmasına neden olmaktadır.

Yabancı sermayenin Ülkemizde gerçekleştirdiği yatırımlar, son yıllarda bir büyüme göstermektedir. Daha önceki yıllarda yabancı sermaye yatırımları daha çok imalat ve sanayi sektörüne yapılmış, ancak son yıllarda

gerek Dünyada gerekse Ülkemizde bu yatırımların hizmetler sektörüne kaydığını ve bu sektör içinde de özellikle turizmle ilgili alanlara daha çok ilgi duyduğu görülmektedir.

Burada turizm sektörünü ciddi bir şekilde ilgilendiren konu, yabancı sermayenin geliş şekliyle ilgilidir. Genellikle yabancı sermaye yatırımcısı birtakım risklere girmemek için Ülkemize yatırımcı olmaktan ziyade işletmeci olarak gelmeyi tercih etmektedir. Bunun nedenleri aşağıda kısaca belirtilmiştir:

-Yabancı Sermaye Teşvik Mevzuatının yabancılar için yeterince şeffaf olmaması. Çünkü Ülkemizde yerli ile yabancı sermaye arasında hala mevcut ayrımlar bulunmaktadır. Her şeyden önce "Yabancı" kelimesinin olması da bir çekimserlik yaratmaktadır.

-Bürokratik işlemler sonucunda ortaya çıkan sorunlar da yatırımları olumsuz yönde etkilemektedir. Ülkemizde şirket kuruluş sürecinin hala 19 aşamadan geçmesi ve en az iki buçuk ay sürmesi yabancıların tereddütlerini arttırmaktadır.

-Turizm sektörüne yatırım yapmayı düşünen yabancı firmalar başta riski en aza indirmek için başlangıçta işletmecilik sistemini tercih etmektedirler.

-Türk turizminin orta ve uzun vadeli planlardan yoksun olması da; yabancıların doğrudan yatırım yapma isteklerini kırmaktadır. Çünkü yabancı sermaye orta ve uzun vadeli planlar aramaktadır.

-Turizm sektöründe kurumsal ve fiziksel alt yapının yetersiz olması.

-Devalüasyonun olmaması yabancı yatırımları caydırmaktadır.

-Bir başka açıdan sık sık yapılan devalüasyonlar yatırım yapacak

yabancı sermaye sahiplerinin mağduriyetine neden olmaktadır.

Turizm sektörünün alt sektörler göre dağılımına baktığımızda tablo 3'de görüldüğü gibi 1980 öncesi dönemde yeme-içmeye yönelik bir firma mevcutken konaklama sektöründe ise 6 firma mevcuttur. 1983-90 yıllarında her iki alt sektörde de büyük bir artış olmuş, yeme-içme sektöründe 31, konaklama da ise 146 yeni firma kurulmuştur. 1991 ve 2002 yılları arasında ise bu sayılarda önemli artışlar olmuş, yeme-içme sektöründe yeni firma sayısı 264'e konaklamada 172'ye ulaşmıştır.

Özellikle son zamanlarda yabancı firmaların yiyecek-içecek sektörüne yönelmelerinin temel nedeni yiyecek-içecek hammaddesinin ucuz ve yetişmiş kalifiye işgücünün bol olmasıdır. Ayrıca firmalar riske girmemek için uzun vadeli yatırımlardan ziyade kısa vadeli yatırımlara yöneliyorlar. Herhangibir belirsizlik yaşandığında hemen bırakıp gidiyorlar.

Tablo 3: Turizmdeki Yabancı Sermayenin Firma Bazında Alt Sektörlere Göre Dağılımı (1954-2002) (Firma sayısında dönemsel artışlar)

Yıllar	Restoran, kafe, yeme-içme yerleri	Otel, pansiyon ve kamping işletmeleri
1954-82	1	6
1983-90	31	146
1991-2002	264	172
Toplam	296	324

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı (2002) Bilgi İşlem verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 4 incelendiğimizde, turizmin yabancı sermaye yatırımları içindeki payının hem içimizden hem de dışımızdan kaynaklanan birtakım siyasi ve ekonomik belirsizliklerden dolayı istenilen düzeye ulaşmadığı görülmektedir. 1991 yılında turizm sektörüne 240 milyon dolarlık sermaye girişi olmuş, bu rakam hizmetler sektörünün %29'unu ve toplam sermayenin %12'sini oluşturmaktadır. Ancak bu tarihten itibaren düşüşler devam etmiş, ancak 1997'de tekrar canlanmaya başlamıştır. 1991 yılından itibaren düşüşün başlıca sebebi özellikle 1992'de nakdi hibe ve teşviklerin kaldırılmasıdır. 1997'deki yükselişin sebebi ise Gümrük Birliği'dir. 1997'de turizm sektörüne 240 milyon dolarlık bir yabancı sermaye girişi olmuştur. Bu hizmetler sektörünün %31'ini ve toplam sermayenin %14'ünü oluşturmaktadır. Bu tarihten 2001 yılına kadar artışlar düşük düzeyde ve dalgalı bir seyir izlemiştir.

Tablo 4: Yabancı Sermayeli Turizm Yatırımlarının Hizmetler Sektörü ve Toplam Sermaye Yatırımları İçindeki Payı (1991-2002) (Milyon Dolar)

Yıllar	Turizm	Hizmetler sektörü	Turizmin Hizmetler Sektörü İçindeki Payı (%)	Toplam Yabancı Sermaye Miktarı	Turizmin Toplam Yabancı Sermaye İçindeki Payı (%)
1991	240,2	809,6	29.6	1.967.3	12.2
1992	108,1	492,2	22	1.820.0	6
1993	107,2	355,4	30	2.125.0	5
1994	51,0	342,4	17	1.984.7	4
1995	174,8	849,5	20.4	2.938.3	6
1996	129,1	3.123,7	4.1	3.837.0	3.3
1997	240,1	767,5	31.2	1.678.0	14.3
1998	52,1	605,3	8.5	1.646	3.1
1999	40,0	553,2	7.2	1.700	2.3
2000	50,2	1.878,6	2.6	3.060	1.6
2001	86,5	1.289,5	6.6	2.738	3.1

Kaynak: DPT (1994, 2001, 2002) Temel Ekonomik verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

6.TÜRK TURİZMİNDE YABANCI SERMAYE ORTAMI

Türkiye jeopolitik konumu, stratejik önemi ve AB ve benzeri birçok uluslararası iktisadi ve siyasi kuruluşlara üyeliği ile dikkat çekmektedir. Ayrıca son zamanlarda İstanbul'un Orta Doğu'nun finansal merkezi olma yolunda attığı adımlar da yabancı sermayeli firmaların Türkiye'ye olan ilgisini artırmıştır.

Türkiye, coğrafik konumu itibarı ile Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında doğal bir köprü gibidir. Zengin tarih ve kültür mirasının yanı sıra Türkiye doğal değerler açısından da büyük bir zenginlik ve çeşitlilik göstermektedir. Türkiye ilgi çekici jeolojik yapısı, yağış ve ısı dağılımında görülen büyük farklılıklarla karakterize edilen iklim koşulları ile, dört mevsimin yaşandığı bir ülkedir. Bu doğal ve kültürel zenginlik, üç semavi dinin (müslümanlık, hristiyanlık, musevilik) ahenk ve huzur içinde yan yana yaşadığı cami, kilise, sinagog ve Türk milletinin konukseverliği ile birleşince, Türkiye, hem yerli hem de yabancı yatırımcılar için bir turizm yatırımı cenneti niteliğindedir.

Türkiye yabancı yatırımcılara, Türkiye'de turizm yatırımı yapmalarının güvenceleri olarak aşağıdaki imkanları sunmaktadır:¹⁰

- Coğrafik konumun yabancı firmalara sağladığı geniş Pazar imkanları,
- Hızlı bir gelişme gösteren geniş bir turizm pazarının olması,
- Serbest ekonominin sağladığı ithalat kolaylıkları,

-Türkiye'deki inşaat maliyetlerinin Avrupa ülkelerine oranla düşük olması,

-Çoğunlukla altyapı sorunları çözümlenmiş kamu arazilerinin uzun dönemlerle (49 yıl) turizm amaçlı kullanım olanağı,

-Turistik arz verilerinin çok çeşitlilik arz etmesi,

-İşletme giderlerinin diğer ülkelere oranla daha düşük olması ve tüm girdilerin ülke sınırları içerisinde karşılanması,

-İşgücünün bolluğu ve ucuz olması, gibi faktörler Türkiye, yabancı turizm yatırımcılarına büyük imkanlar sunmaktadır.

Türkiye'deki yabancı sermaye girişi, 18 Ocak 1954 tarihinde kabul edilen 6224 sayılı "Yabancı Sermayeli Teşvik Kanunu"na dayanmaktadır. Bu kanun dünyanın en liberal kanunlarının başında yer almaktadır. Ayrıca liberal bir yabancı sermaye politikası ve uygulaması konusunda en önemli adım 24 Ocak 1980 tarihinde başlayan ekonomik reformlar ve yine aynı tarihte kabul edilen "Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı" ile atılmıştır. Buna paralel olarak Kambiyo Rejiminde yapılan köklü değişikliklerle yabancı sermaye mevzuatı liberal bir hale gelmiştir. 23 Temmuz 1995 tarihinde yürürlüğe gireri "Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı" ve bu kararın uygulanmasına yönelik 24 Ağustos 1995 tarihli "Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı"na ilişkin tebliğ ile yabancı sermayeye yönelik mevzuat son şeklini almıştır. Bu düzenlemeler sonucunda, yabancı yatırımcılar tekel veya özel imtiyaz teşkil etmemek kaydıyla, Türk özel sektörüne açık her alanda, her türlü mal ve hizmet üretimine yönelik faaliyetlerde bulunabilmektedirler. Böylece yerli firmaların sahip oldukları haklara yabancı firmalar da sahip olmaya başlamışlardır.

Türk turizminin sahip olduğu birçok elverişli imkanlarına rağmen, yabancı sermayeyi yeterince çektiği söylenemez. Bunun temel sebebi ise Türkiye'de turizm yatırım alanlarında yatırım ortamının tam anlamıyla iyileştirilmediğinden kaynaklanmaktadır. Bu sebepten dolayı yabancılar da Ülkemizde yatırım yapmayıp, başka ülkeleri tercih etmektedir. Birçok araştırmaya göre, Türkiye'de yapılacak bir turizm yatırımının Yunanistan'daki ile rekabet şansı olmadığı gösterilmektedir. Yunanistan'daki yatırım kendini dört yılda amorti ederken, Türkiye'deki bu yatırımın amortisi dokuz yılı bulmaktadır. Ayrıca yatırım maliyetlerinin diğer rakip ülkelere göre yüksek olması da yabancıları caydırmaktadır. Ülkemizde geri ödeme süresi 11 yıl olan turizm yatırımının aynı fiyatlarla geri ödeme süresi Yunanistan'da altı yıldır. Bu farkı belirleyen en önemli faktör maliyetlerden ziyade teşviklerdir. Daha evvel de açıklandığı gibi, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'de yatırım değeri üzerinden ödenen hibe %20 ile %50 arasında değişen bir oranda yapılmaktadır. Bu teşvik sistemi daha önceleri (1983-1992) Ülkemizde de uygulanmış, yılda ortalama 200 milyon dolar yabancı yatırım turizm sektörüne çekilebilmişti. Bu miktar bugünlerde 50 milyon doları bile bulmamaktadır.

Yabancı yatırımcılar Türkiye'deki turizm potansiyelinin farkındadırlar, ancak teşviklerin kaldırılması, bürokratik engeller, enflasyon muhasebesinin olmaması, yüksek vergi oranları, dalgalı kur sistemi, tanıtım eksikliği, iktisadi ve siyasi istikrarsızlıklar yabancı yatırımların girişini olumsuz olarak etkilemekte, yerli yatırım olanaklarının da dışarıya kaçmasına neden olmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye de turizm sektörü ekonomik faaliyetlerin bütünü içinde önem ve ağırlığını gittikçe arttıran bir sektör haline gelmiştir. Büyük ölçüde emek-yoğun olan bu sektörün ihtiyacı olan sabit sermayenin teknik personelin ve model işletmecilik yöntemlerinin sağlanmasında yabancı sermaye hayati bir önem taşımaktadır.

Yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye'nin ekonomik yapısına uygun nitelikte ve kalkınma hedefleri doğrultusunda olması kaydıyla turizm sektörü teşvik edilecek sektörlerden olmalıdır. Turizm gelirleri, doğrudan dış ödemeler dengesinde sağladığı iyileştirmeler ve talep arttırıcı özelliği nedeniyle olduğu kadar turizmle doğrudan ve dolaylı olarak ilgili sektörlerde de ilave bir talep artışı yaratmaktadır.

Sonuçta Ülkemizde yabancı sermaye ortamının iyileştirilmesi ve turizm sektörünün yabancı sermaye için daha çekici bir hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun için aşağıdaki ek önlemlerin alınmasında yarar vardır:

-Yabancı sermayenin turizmle ilgili yatırımlarında yerli ortaklıklara büyük önem verilmelidir. Çünkü yabancı sermaye yatırımlarını kontrol etmek yönetsel ve teknik bilgi ve beceri elde etmek için yeterli bir çerçeve değildir. Bu bilgi ve beceri deneyimleri ancak ortaklık yolu ile sağlanılmalıdır.

-Yabancı sermaye ile kurulacak tesislerde istihdam edilecek personelin imkanlar dahilinde yerli olması ve yabancı uzman sayısının zaman içinde azaltılarak yönetim kadrosunun ulusallaştırılması

sağlanmalıdır. "

-İktisadi ve siyasi istikrara süreklilik kazandırılmalıdır.

-Alt-yapı yetersizliği giderilmelidir.

-Yabancı yatırımcılara yatırım alanlarını ve projelerini tanıtmak, yer seçimi, kapasite, yatırım türü gibi yönlendirici konularda yardımcı olunmalıdır.

-Diğer sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de aile engeli ortadan kaldırılmalıdır.

-Turizm sektörüne yatırım yapacak yabancı firmalar için proje bazında, girdiler bakımından dış kaynaklara olan bağımlılığın en alt düzeyde tutulmasına yönelik öneriler getirilmelidir.

-Turizm sektöründe yap-işlet-devret modeline hız verilmelidir.

-Yabancı sermayeyi çekmek için, enflasyon muhasebesine başlamak, geriye dönüş kararları alınmayacağı ve mevzuat düzenlemeleri yapılmayacağı garantisi verilmelidir.

-Turizm faaliyetlerinde KDV %5'e indirilmelidir.

-Hibe ve sübvansiyonlu krediler şeklinde nakdi teşvikler derhal ihdas edilmelidir.

-Turizm yatırımlarını, İştirak Limiti sınırlamasından muaf tutulmalıdır.

-Yabancı sermaye ile ilgili yasalarının dış ülkelerdeki girişimcilere tanıtılmasını sağlayacak ciddi girişimlerde bulunulmalıdır.

" Mustafa Sağcan (1980) "Turizm Yatırımlarında Kaynak Yetersizliği ve Yabancı Sermaye Sorunu", Turizm İşletmeciliği Dergisi, Sayı:5-6, (Aydın: E.Ü.İ.F.Turizm ve Otelcilik Y.O), s.44.

¹² Hasan Olalı, Alp Timur (1988), Turizm Ekonomisi, (İzmir: Ofset Tic.Mat.), s.356.

-Yabancı firmaların Türkiye'deki faaliyetlerinden elde edilen kârların sermaye artışında kullanılması teşvik edilmelidir.

Yukarıda sözü edilen koşullar büyük ölçüde yerine getirildiğinde Türkiye'de hem yabancı sermaye ortamı uyumlu bir hale gelmiş, hem de yabancı sermayenin ekonomik değeri de daha artmış olacaktır.

KAYNAKLAR

- Çamlık, İlyas ve Erhan Eski. (1977), **Turizm Yatırımlarının Finansmanı**, Ankara
- Çeken, Hüseyin. (1998), "Yabancı Sermayenin Turizm Sektörü Açısından Bir Değerlendirme" Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezleri),
- Dinçer, M. Zeki. (1993), **Turizm Ekonomisi ve Türk Ekonomisinde Turizm** , İstanbul: Filiz Kitap Evi
- Erdoğan, Harun. (1995), **Ekonomik Sosyal Kültürel Çevresel Yoluyla Uluslararası Turizm**, Bursa : U.Ü. Basımevi
- DPT (1994), Temel Ekonomik Göstergeler.**
- DPT (2001), Temel Ekonomik Göstergeler.**
- DPT (2002), Temel Ekonomik Göstergeler**
- Hazine Müsteşarlığı. (2002), **Bilgi İşlem Verileri**
- Olalı, Hasan. (1990), **Turizm Politikası ve Planlaması**, İstanbul : İ.Ü. İşletme Fakültesi yayımları
- Olalı, Hasan ve Alp Timur. (1988), **Turizm Ekonomisi**, İzmir : Ofset Tic. Mat.
- Saçcan, Mustafa. (1980), "Turizm Yatırımlarında Kaynak Yetersizliği ve Yabancı Sermaye Sorunu" **Turizm İşletmeciliği** «ergisi, sayı: 5-6

- Sezgin, Orhan. M ve Yıldırım Acar. (1991), **Turizm, Tanıtma, Pazarlama, Ekonomi**, Ankara : Baştem Yayınları
- Şahin, Adem. (1990), (İktisadi Kalkınmadaki Önem Bakımından Türkiye'de Turizm Sektöründeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi), **Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticareti Odaları ve Ticaret Borsalar Birliği**, Ankara.
- Tutar, Erdinç. (1990) "Turizm Sektöründe Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi" **Türkiye Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı**
- Turizm Bakanlığı, (2000), **Turizm Yatırım Olanakları ve Yatırım Süreci**
- Usta, Öcal. (1988), **Turizm Olayına ve Türk Turizm Politikalarına Yapısal Yaklaşımlar, İstanbul**